

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

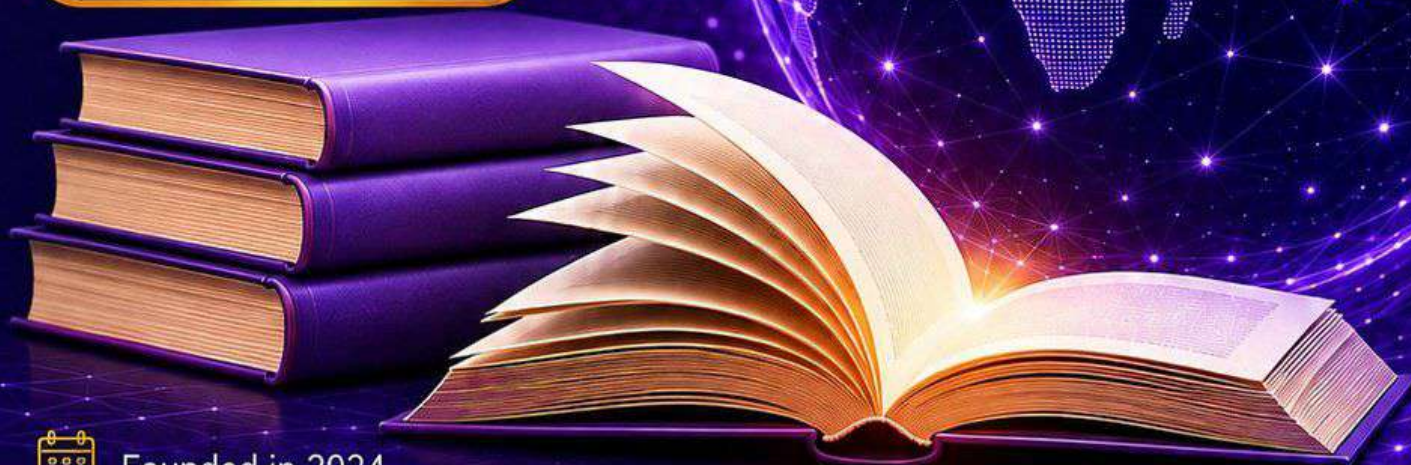
IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 8

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

MEHNAT VA MEHNATGA MUNOSABAT TUSHUNCHALARINING IJTIMOIIY-FALSAFIY TALQINI: TARIXIY EVOLUTSIYA VA ZAMONAVIY TRANSFORMATSIYA

Rajabov Ilxom Mustafoevich

Buxoro davlat pedagogika instituti, mustaqil tadqiqotchi.

e-mail: ilxom.radjabov@mail.ru ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-5118-094X>

Annotatsiya.

Mazkur maqolada mehnat va mehnatga munosabat tushunchalarining ijtimoiy-falsafiy mohiyati tarixiy va konseptual yondashuvlar asosida tahlil qilinadi. Mehnatning ontologik, antropologik, aksiologik, prakseologik hamda ijtimoiy-institutsional mazmuni ochib berilib, antik davr, Sharq falsafiy merosi, Yangi davr va nemis klassik falsafasidagi asosiy konsepsiyalar qiyosiy o'rganiladi.

Kalit so'zlar: mehnat, mehnatga munosabat, mehnat qadriyati, kreativ mehnat, aksiologiya, mehnat etikasi, kasbiy mahorat, ijtimoiy foydalilik, faol subyektlik, mehnat bozori transformatsiyasi.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ПОНЯТИЙ «ТРУД» И «ОТНОШЕНИЕ К ТРУДУ»: ИСТОРИЧЕСКАЯ ЭВОЛЮЦИЯ И СОВРЕМЕННАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ

Ражабов Илхом Мустафоевич

Бухарский государственный педагогический институт, независимый исследователь.

Аннотация.

В статье на основе исторического и концептуального подходов анализируется социально-философская сущность понятий труда и отношения к труду. Раскрывается онтологическое, антропологическое, аксиологическое, праксеологическое и социально-институциональное содержание труда, а также проводится сравнительное исследование основных концепций, сформировавшихся в античную эпоху, философском наследии Востока, философии Нового времени и немецкой классической философии.

Ключевые слова: труд, отношение к труду, ценность труда, креативный труд, аксиология, трудовая этика, профессиональное мастерство, общественная полезность, активная субъектность, трансформация рынка труда.

SOCIO-PHILOSOPHICAL INTERPRETATION OF THE CONCEPTS OF LABOR AND ATTITUDE TOWARD LABOR: HISTORICAL EVOLUTION AND CONTEMPORARY TRANSFORMATION

Rajabov Ilxom Mustafoevich

Bukhara State Pedagogical Institute, Independent Researcher.

Abstract.

This article analyzes the socio-philosophical essence of the concepts of labor and attitudes toward labor from historical and conceptual perspectives. It explores the ontological, anthropological, axiological, praxeological, and socio-institutional dimensions of labor and provides a comparative examination of the major concepts developed in antiquity, Eastern philosophical thought, modern philosophy, and German classical philosophy.

Keywords: labor, attitude toward labor, value of labor, creative labor, axiology, work ethics, professional mastery, social utility, active subjectivity, labor market transformation.

Kirish. Mehnat insoniyat taraqqiyotining barcha bosqichlarida jamiyat rivojlanishini belgilovchi fundamental ijtimoiy hodisalardan biri bo'lib kelgan. Insonning tabiatni o'zgartirishga qaratilgan ongli faoliyati sifatida u moddiy va ma'naviy ne'matlarni yaratish bilangina cheklanmaydi; mehnat shaxsning shakllanishi, ijtimoiylashuvi, qadriyatlar tizimining rivojlanishi hamda jamiyatning iqtisodiy, siyosiy va madaniy taraqqiyotini ta'minlaydi. Shu sababli mehnat va unga bo'lgan munosabat masalasi falsafiy tafakkur tarixining markaziy muammolaridan biri sifatida namoyon bo'lgan.

Ijtimoiy-falsafiy jihatdan mehnatni faqat ishlab chiqarish jarayoni yoki daromad topish vositasi sifatida tushunish uning mazmunini toraytiradi. Mehnat insonning tabiatga faol munosabati, jamiyatdagi o'rni, boshqa kishilar bilan aloqalari, maqsad va qadriyatlari hamda o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish jarayonini ifodalovchi murakkab fenomen hisoblanadi. Inson mehnat vositasida tashqi olamni o'zgartirar ekan, ayni paytda o'z bilimlari, qobiliyatlari, ehtiyojlari, kasbiy identikligi va ijtimoiy fazilatlarini ham rivojlantiradi.

Bugungi mehnat bozori transformatsiyasi ushbu masalani yangicha qo'yishni talab etmoqda. Raqamli iqtisodiyot, sun'iy intellekt, avtomatlashtirish, platformaviy bandlik, masofaviy mehnat va kreativ iqtisodiyotning rivojlanishi mehnatning mazmuni va tashkiliy shakllarini o'zgartirmoqda. Endilikda xodimdan faqat intizom va kasbiy bilim emas,

balki muammoni aniqlash, yangi yechim yaratish, o'zgarishga moslashish, hamkorlik qilish va natija uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olish ham talab qilinadi.

Shu nuqtayi nazardan maqolaning maqsadi mehnat va mehnatga munosabat tushunchalarining tarixiy-falsafiy evolutsiyasini tizimlashtirish, ularning asosiy mazmuniy o'lchamlarini aniqlash hamda zamonaviy yoshlarning mehnatga kreativ munosabatini tushuntirishga xizmat qiladigan konseptual xulosalarni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda mehnatning tarixiy talqinlari tayyor nazariy sxema sifatida emas, balki zamonaviy mehnat transformatsiyasini anglash imkonini beruvchi metodologik manba sifatida ko'rib chiqiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Tadqiqot nazariy-konseptual xarakterga ega. Unda tarixiylik va mantiqiylik birligi, dialektik, aksiologik, qiyosiy, hermenevtik hamda tizimli tahlil usullaridan foydalanildi. Tarixiy yondashuv mehnat tushunchasining turli davrlardagi mazmuniy o'zgarishlarini aniqlashga, qiyosiy yondashuv esa G'arb va Sharq falsafiy an'alaridagi umumiy hamda o'ziga xos jihatlarni ochib berishga xizmat qildi.

Aksiologik tahlil mehnatning halollik, burch, mas'uliyat, foydalilik, kasbiy mahorat va inson qadr-qimmati kabi qadriyatlar bilan aloqasini o'rganishga imkon berdi. Dialektik yondashuv orqali mehnatning tashqi olamni o'zgartirish va faoliyat subyekting o'zini o'zgartirish jarayoni sifatidagi ikki tomonlama tabiati tahlil qilindi. Tizimli yondashuv esa mehnatga munosabatni motivatsion, axloqiy, qadriyatli, kasbiy va ijtimoiy komponentlarning o'zaro birligi sifatida ko'rib chiqishga asos bo'ldi.

Manbaviy bazani Aflotun, Arastu, Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy, Jon Lokk, Immanuel Kant, Georg Vilgelm Fridrix Hegel va Maks Veber asarlari tashkil etdi. Ushbu manbalar maqola uchun tanlangan tarixiy-falsafiy yo'nalishlarning reprezentativ namunasi sifatida tahlil qilindi. Tadqiqot empirik sotsiologik so'rovga emas, konseptual-falsafiy sintezga tayanganligi sababli natijalar nazariy umumlashtirishlar shaklida taqdim etiladi.

Muhokama

Olingan nazariy natijalar mehnat tushunchasining tarixiy rivojlanishida bir yo'nalishli emas, ko'p qatlamli transformatsiya yuz berganini ko'rsatadi. Antik falsafada mehnat ko'proq ijtimoiy tartib, taqsimot va fazilat bilan bog'langan bo'lsa, Sharq tafakkurida uning bilim, hunar, halollik va ijtimoiy foydalilik tomonlari kuchli ifodalangan. Yangi davrda mehnat shaxsiy tashabbus va mulkiy daxldorlik bilan, Kantda burch va qadr-qimmat bilan, Hegelda o'zini shakllantirish bilan, Veberda esa madaniy-axloqiy motivatsiya bilan bog'lanadi.

Ushbu tarixiy qatlamlarni zamonaviy mehnat bozori sharoitida birlashtirish mehnatga kreativ munosabatning integrativ modelini taklif etish imkonini beradi. Mazkur modelning birinchi komponenti — mehnat qadriyati. Yoshlar mehnatni faqat majburiyat yoki daromad manbai emas, shaxsiy va ijtimoiy rivojlanish maydoni sifatida qabul qilishi zarur. Ikkinchi komponent — faol subyektivlik: tashabbus ko'rsatish, qaror qabul qilish va natijaga daxldorlik. Uchinchi komponent — kompetentlik va hunar: bilimni amaliy vaziyatga ko'chira olish, malakani yangilash va turli vazifalarni hal qilish qobiliyati.

To'rtinchi komponent — kreativlik va innovatsionlik. Biroq tarixiy-falsafiy tahlil kreativlikning o'zini mutlaq qadriyat sifatida ko'rish noto'g'ri ekanini ko'rsatadi. Navoiy va Kantning axloqiy yondashuvlari, Forobiy va Yusuf Xos Hojibdagi ijtimoiy foydalilik g'oyalari yangilik yaratishni mas'uliyat bilan bog'lashni talab qiladi. Demak, konstruktiv kreativlik — yangilik, foydalilik va axloqiy javobgarlikning birligidir.

Beshinchi komponent — o'zini rivojlantirish. Hegelning mehnat orqali subyektning o'zgarishi haqidagi g'oyasi raqamli transformatsiya sharoitida alohida dolzarblik kasb etadi. Kasblar va texnologiyalar tez yangilanayotgan sharoitda mehnat subyekti tayyor kompetensiyalar majmuasi bilan cheklanib qololmaydi; u uzluksiz ta'lim va qayta o'rganish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Shu ma'noda mehnatga kreativ munosabat barqaror kasbiy pozitsiya emas, balki o'zini muntazam yangilab boruvchi faol hayotiy strategiyadir.

Shunday qilib, maqola doirasida mehnatga kreativ munosabatni quyidagicha konseptualashtirish mumkin: mehnatga kreativ munosabat — shaxsning mehnatni qadriyat va o'zini ro'yobga chiqarish maydoni sifatida anglab, kasbiy bilim va mahoratni yangilik yaratish, ijtimoiy foyda keltirish, axloqiy mas'uliyatni saqlash hamda o'z salohiyatini uzluksiz rivojlantirishga yo'naltirgan faol subyektiv pozitsiyasidir.

Ushbu ta'rif dissertatsion tadqiqot uchun ham metodologik ahamiyatga ega. Chunki u "kreativ munosabat"ni faqat psixologik ijodkorlik darajasiga tushirib qo'ymaydi, balki uni mehnat qadriyati, ijtimoiy mas'uliyat, kasbiy kompetensiya va transformatsiyaga moslashuvchanlik bilan bog'langan ijtimoiy-falsafiy fenomen sifatida tushuntiradi. Bu esa keyingi tadqiqotlarda yoshlarning mehnat madaniyati, motivatsiyasi, ta'lim va oila ta'siri, raqamli mehnat muhiti hamda bandlik strategiyalarini yagona konseptual maydonda tahlil qilish imkonini beradi.

Natijalar.

Mehnatni ijtimoiy-falsafiy kategoriya sifatida tahlil qilish uning kamida besh o'zaro bog'liq o'lchamini ajratishni talab etadi. Ontologik jihatdan mehnat inson mavjudligining faol shakli va tabiat bilan munosabatini belgilovchi jarayondir. Antropologik jihatdan u insonning qobiliyatlari va mohiyaviy kuchlarini ro'yobga chiqarish vositasi hisoblanadi. Aksiologik mazmunda mehnat shaxsning burch, mas'uliyat, halollik va hayotiy maqsadlarini ifodalaydi. Prakseologik jihatdan mehnat oldindan anglangan maqsad, vosita va usullar asosida amalga oshiriladigan ongli faoliyatdir. Ijtimoiy-institutsional jihatdan esa u iqtisodiy, kasbiy, huquqiy va ijtimoiy munosabatlarning barqaror tizimini shakllantiradi.

Aflotunning "Davlat" asarida jamiyatning paydo bo'lishi inson ehtiyojlari va ularni qondirish uchun zarur bo'lgan hamkorlik bilan bog'lanadi. Har bir shaxsning muayyan faoliyat turiga moyilligi mehnat taqsimotining tabiiy asosini tashkil etadi [2:369–372]. Aflotun uchun ixtisoslashuv jamiyat barqarorligi va adolatining shartidir. Bunda mehnat, avvalo, umumiy tartib va davlat yaxlitligiga xizmat qiluvchi faoliyat sifatida talqin qilinadi [2:130–139].

Arastu "Siyosat"da xo'jalik faoliyati va boylik orttirish o'rtasidagi farqni ko'rsatib, insonning oliy maqsadini moddiy boylik bilan aynanlashtirmaydi [1:32–33]. "Nikomax etikasi"da esa baxt-saodat fazilatli faoliyat bilan bog'lanadi; bu mehnatning natijasidan tashqari, uning axloqiy sifatiga ham e'tibor qaratish imkonini beradi [6:56–57]. Garchi antik jamiyatning tabaqaviy tuzilishi jismoniy mehnatga cheklangan baho berilishiga sabab bo'lgan bo'lsa-da, mehnat, adolat, fazilat va ijtimoiy vazifa o'rtasidagi bog'liqlik keyingi mehnat falsafasi uchun muhim nazariy zamin yaratdi.

Zamonaviy nuqtayi nazardan Afloturning ixtisoslashuv g'oyasi kompetensiyaviy yondashuv bilan, Arastuning fazilatli faoliyat haqidagi qarashi esa kasbiy etika bilan qiyoslanishi mumkin. Biroq transformatsiyalanayotgan mehnat bozorida tor ixtisoslashuvning o'zi yetarli emas: yosh mutaxassis uzluksiz o'qish, ko'nikmalarni yangilash va yangi vaziyatlarga moslashish qobiliyatiga ham ega bo'lishi zarur.

Sharq falsafiy tafakkurida mehnatning o'ziga xos jihati uning ilm, hunar, halollik, insoniy kamolot va jamiyat farovonligi bilan uzviy bog'langanidir. Forobiy "Fozil odamlar shahri"da insonning kamolotga erishishini o'zaro yordam va hamkorlik bilan bog'laydi [3:45]. Bu yondashuv mehnatni shaxsiy ehtiyojni qondirish vositasi emas, balki jamiyatdagi o'zaro bog'liqlik va kooperatsiyaning muhim shakli sifatida talqin qilish imkonini beradi.

Beruniy merosida mehnat haqida alohida traktat mavjud bo'lmasa-da, uning ilmiy faoliyati yaratuvchan mehnatning metodologik modelini namoyon etadi. Kuzatish, qiyoslash, tajriba va tekshirishga tayanish, shuningdek, to'g'rilik, odillik, sobitqadamlik va tadbirkorlik kabi fazilatlarining e'tirof etilishi ilmiy mehnatning bilish va axloq birligiga asoslanishini ko'rsatadi [4:40]. Zamonaviy kreativ kompetensiya nuqtayi nazaridan bu yondashuv muammoni aniqlash, ma'lumotlarni qiyoslash, stereotipdan chiqish va dalillangan yechim ishlab chiqish qobiliyatlari bilan uyg'unlashadi.

Ibn Sino nazariy va amaliy bilim o'rtasidagi aloqani inson faoliyatining muhim sharti sifatida ko'radi [5:34]. Ushbu birlik bugungi kasbiy ta'lim uchun ham dolzarb: nazariy bilim real vaziyatda qo'llanmasa, mehnat bozoridagi kompetensiyaga aylanmaydi. Kreativ mehnat ham g'oyani yaratish bilangina tugamaydi; u yangi fikrni amaliy va ijtimoiy foydali natijaga aylantirishni talab qiladi.

Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarida bilim, hunar, xizmat va boshqaruv masalalari o'zaro bog'liq holda yoritiladi [6:7–8]. Bilimning inson qadr-qimmati va jamiyatdagi mavqeiga xizmat qilishi [6:9–10], yoshlarga bilim va hunarni erta o'rgatish zarurati [6:54], kasbiy ko'p qirralilik [6:66–85] hamda xizmatga munosib rag'bat berish [6:88; 92–94] mehnat madaniyatining bilimlilik, hunarlilik, foydalilik va adolatli rag'bat kabi asoslarini ajratishga imkon beradi.

Alisher Navoiy "Mahbub ul-qulub"da kasb va faoliyatni axloqiy mezonlardan ajratmaydi. Hunarning chinakam qiymati halollik, va'daga vafo va odamlar manfaatiga zarar yetkazmaslik bilan bog'lanadi [7:19–20]. Dehqon mehnatining butun jamiyat farovonligiga xizmat qilishi haqidagi talqin esa mehnatning ijtimoiy foydalilik mezonini kuchaytiradi [7:19–20]. Shu asosda kreativlikni faqat yangilik yaratish qobiliyati deb emas, balki yangilikni axloqiy mas'uliyat va jamiyatga naf bilan uyg'unlashtira olish qobiliyati deb tushunish maqsadga muvofiq.

Jon Lokk xususiy mulkning kelib chiqishini inson mehnati bilan bog'laydi. Tabiat ne'matiga inson o'z mehnatini qo'shishi natijasida yaratilgan natijaga daxldorlik yuzaga keladi [8:65]. Lokkning asosiy maqsadi kreativlik nazariyasini ishlab chiqish bo'lmagan bo'lsa-da, mehnat, shaxsiy tashabbus va natijaga egalik o'rtasidagi bog'liqlik zamonaviy kreativ mehnat uchun muhim metodologik ma'no kasb etadi. Yosh mutaxassis o'zini tayyor topshiriqni bajaruvchi emas, balki natijaga daxldor subyekt sifatida his qilganda, tashabbus va javobgarlik kuchayadi.

Immanuel Kantning burch, erkinlik va inson qadr-qimmati haqidagi qarashlari mehnatning normativ-aksiologik asoslarini tushuntirishga xizmat qiladi. Axloqiy xatti-harakatning qiymati faqat tashqi foyda bilan emas, burchga muvofiqlik bilan belgilanadi [9:9–14; 37–38]. Mehnat sohasiga tatbiq etilganda, bu prinsip kasbiy vazifani faqat nazorat yoki mukofot sababli emas, ichki mas'uliyat asosida bajarish zarurligini anglatadi. Insonni faqat vosita sifatida emas, maqsad sifatida ko'rish tamoyili esa xodimni oddiy "ishchi kuchi" darajasiga tushirishga qarshi normativ asos beradi.

Gegelning "Ruh fenomenologiyasi"dagi xo'jayin va qul dialektikasi mehnatning shaxsni shakllantiruvchi xususiyatini chuqur ochib beradi [10:178–196]. Mehnat jarayonida inson tashqi predmetga shakl berar ekan, o'zini ham intizom, sabr, mahorat va tajriba orqali qayta shakllantiradi.

Maks Veber mehnatga munosabatning madaniy-aksiologik ildizlarini ko'rsatadi. "Beruf" tushunchasining kasb va chaqiriq ma'nolarini birlashtirishi mehnatni kundalik iqtisodiy faoliyatdan axloqiy hayotiy vazifaga aylantiradi [11:78–85]. Veber tahlili mehnat motivatsiyasi ish haqi bilan cheklanmasligini, diniy va madaniy qadriyatlar vaqtga munosabat, intizom, tejamkorlik va kasbiy mas'uliyatni shakllantirishini ko'rsatadi. Bu xulosa yoshlarning mehnatga munosabatida oila, ta'lim, milliy qadriyatlar va kasb nufuziga oid tasavvurlarni hisobga olish zarurligini asoslaydi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari mehnatning iqtisodiy faoliyat doirasidan ancha keng bo'lgan ko'p o'lchamli ijtimoiy-falsafiy kategoriya ekanini ko'rsatdi. Uning ontologik mazmuni insonning faol mavjudligi, antropologik mazmuni qobiliyatlarni ro'yobga chiqarish, aksiologik mazmuni burch va qadriyatlar, prakseologik mazmuni maqsadli faoliyat, ijtimoiy-institutsional mazmuni esa jamiyatdagi barqaror kasbiy va ijtimoiy munosabatlar bilan belgilanadi.

Tarixiy-falsafiy tahlil antik davrdagi mehnat taqsimoti va fazilat g'oyalaridan Sharq tafakkuridagi bilim, hunar, halollik va ijtimoiy foydalilikka, Yangi davrdagi faol subyektlikdan Kantning burch va qadr-qimmat tamoyiliga, Gegelning o'zini yaratish konsepsiyasidan Veberning mehnat etikasi va madaniy motivatsiyasiga qadar uzluksiz mazmuniy boyish mavjudligini ko'rsatdi.

Yakuniy konseptual xulosa sifatida mehnatga kreativ munosabatni mehnat qadriyati, faol subyektlik, kasbiy kompetentlik, innovatsion fikrlash, axloqiy mas'uliyat, ijtimoiy foydalilik va uzluksiz o'zini rivojlantirishning yaxlit

tizimi sifatida baholash taklif etiladi. Mazkur yondashuv yoshlarning transformatsiyalanayotgan mehnat bozoriga moslashuvi va unda faol yaratuvchi subyekt sifatida namoyon bo'lishini ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilish uchun metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Aristotel. Nikomax axloqi / yunon tilidan tarj. – Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti, 2010. – 312 b. – URL: [Bibliografik ma'lumot](#)
2. Platon. Davlat / tarj. S. Sirojiddinov. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2014. – II kitob. – B. 369–372. – URL: [Bibliografik ma'lumot](#)
3. Forobiy Abu Nasr. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 1993. – ISBN 5-86484-075-0. – URL: [Google Books bibliografik yozuvi](#)
4. Abu Rayhon Beruniy. Tanlangan asarlar. – 1-jild: Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar / arab tilidan tarj. A. Rasulov. – Toshkent: Fan, 1968. – 486 b. – B. 40. – URL: [Asar haqidagi bibliografik ma'lumot](#)
5. Abu Ali ibn Sino. Donishnoma. – Toshkent: Fan, 1976. – URL: [Bibliografik tasdiq](#); Ibn Sino. Kitob ash-shifo (Shifo kitobi). – Falsafiy bo'limlar. – URL: [Ibn Sino va Kitob ash-shifo haqida](#)
6. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig: Saodatga eltuvchi bilim / hozirgi o'zbek tilida bayon qiluvchi va so'zboshi muallifi B. To'xliyev. – Toshkent: Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2007. – B. 7–8. – ISBN 978-9943-05-154-6. – URL: [Nashr bibliografik ma'lumoti](#)
7. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub // Mukammal asarlar to'plami: 20 jildlik. – 14-jild: Mahbub ul-qulub. Munshaot. Vaqfiya / nashrga tayyorlovchi S. G'aniyeva. – Toshkent: Fan, 1998. – “Dehqonlik zikrida” (31-fasl). – URL: [Alisher Navoiy Mukammal asarlar to'plami](#)
8. Locke J. Two Treatises of Government / ed. by P. Laslett. – Cambridge: Cambridge University Press, 1988. – Second Treatise, Ch. V “Of Property”, §§ 25–51. – 478 p. – DOI: 10.1017/CBO9780511810268. – URL: [Cambridge University Press](#)
9. Kant I. Groundwork of the Metaphysics of Morals / ed. and trans. by M. Gregor; introduction by C. M. Korsgaard. – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – P. 9–14, 37–38. – DOI: 10.1017/CBO9780511809590. – URL: [Cambridge University Press](#)
10. Hegel G. W. F. Phenomenology of Spirit / trans. by A. V. Miller; analysis of the text and foreword by J. N. Findlay. – Oxford: Clarendon Press, 1977. – 595 p. – §§ 178–196. – ISBN 978-0-19-824530-8. – URL: [WorldCat bibliografik yozuvi](#)
11. Weber M. The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism / trans. by T. Parsons; foreword by R. H. Tawney. – New York: Charles Scribner's Sons, 1958. – XVII, 292 p. – Part I, Ch. II–III; Part II, Ch. V. – URL: [Google Books bibliografik yozuvi](#)